

УДК 94 (477+438) : 930.1 (045) «1922»

**«...НА КОРИСТЬ НАШИХ ЛИЦАРІВ-МУЧЕНИКІВ ЗА СВЯТУ СПРАВУ
ВИЗВОЛЕННЯ БАТЬКІВЩИНИ» (ДІЯЛЬНІСТЬ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ
ВІЙСЬКОВИХ ІНВАЛІДІВ УНР У ПОЛЬЩІ, 1922 р.)***

Ігор Срібняк

Київський університет імені Бориса Грінченка
Україна, 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2
e-mail: i.sribniak@kubg.edu.ua

Вивчення даної дослідницької теми було розпочато виходом монографії автора цієї статті про обставини перебування інтернованої Армії УНР у таборах Польщі (1921-1924 рр.), в якій, щоправда, лише повідомлялось про існування Всеукраїнської спілки військових інвалідів УНР і було наведено у додатках один з її закликів до українців-емігрантів [1]. Між тим досвід її інформаційно-представницької діяльності з метою привернення уваги європейської спільноти до державницьких прагнень УНР і викриття злочинної природи більшовицького режиму є цінним і в сучасних умовах українсько-російського цивілізаційного протистояння. Своєю діяльністю Спілка інвалідів наочно продемонструвала, що вона здатна вирішувати не тільки свої статутні цілі, але й завдання державної ваги, а крім того – довела здатність громадянського суспільства в Європі ефективно впливати на урядові та представницькі структури країни перебування (у даному випадку – Польщі).

«Всеукраїнська Спілка Військових Інвалідів УНР» (ВУСВІ або Спілка) була заснована у червні 1921 р. за сприяння уряду УНР в екзилі та командування інтернованих українських військ. Її найголовнішим завданням став захист інтересів поранених і хворих вояків Армії УНР, і зокрема тих, хто набув інвалідності під час служби. Керівним органом Спілки було її виборне центральне правління, яке у своїй діяльності спиралося на таборі та дивізійні спілки військових інвалідів Армії УНР, голови яких входили до його складу [2]. Головою центрального правління ВСВІ було обрано Йосипа Червінського, його членами стали полковник М. Садовський, підполковник М. Куликівський, сотник Д. Гапонів-Нестеренко, Ю. Киверчук, Й. Кириця, В. Гаврилець, П. Бара-

новський, Й. Уланівський та ін. [3].

Офіс центрального правління Спілки містився у готелі «Брістоль» (м. Тарнів). Спілка мала своїх уповноважених у Польщі (у Львові – професор Іван Шендрик) і поза її межами (підполковник Сухоручко-Хословський в Австрії й ін.) [4]. Крім того – за деякий час Спілка зуміла розбудувати свої осередки у таборах та окремих польських містах, зокрема крім Центрального правління діяли таборі спілки у Стшалкові та Щепіорно, дивізійні спілки (при Волинській і Залізній дивізіях), філії Спілки у Неполоміце (при Окремій кінній дивізії), Ченстохові та Тарнові [5].

Іл. 1. Відтиск печатки Всеукраїнської спілки військових інвалідів УНР, Тарнів (Польща), 1922 р. (Центральний державний архів вищих органів влади та правління України, ф.1075, оп.2, спр.822)

З огляду на нагальну потребу надання допомоги військовим інвалідам, багато з яких потребували протезування, лікування, поліпшення харчування й ін., ВСВІ отримала фінансові дотації від Державного Центру УНР, поль-

* Статтю підготовлено завдяки сприянню Студіуму Східної Європи (Studium Europę Wschodniej) Варшавського університету, за ініціативи якого 2014 р. була започаткована щорічна Нагорода імені Івана Виговського (під почесним патронатом Президента Польщі), що вручається рішенням її Капітули з числа делегатів від 25 університетів і вищих шкіл Польщі.

ських урядових і цивільних установ [6]. Крім того, Спілка акумулювала кошти для виконання своїх завдань і шляхом проведення благодійних збірок у середовищі української політичної еміграції у різних європейських країнах. Але всіх цих зібраних і наданих коштів катастрофічно не вистачало аби забезпечити хоча б мінімальні потреби близько 5 тисяч інвалідів і 10 тисяч поранених вояків Армії УНР [7].

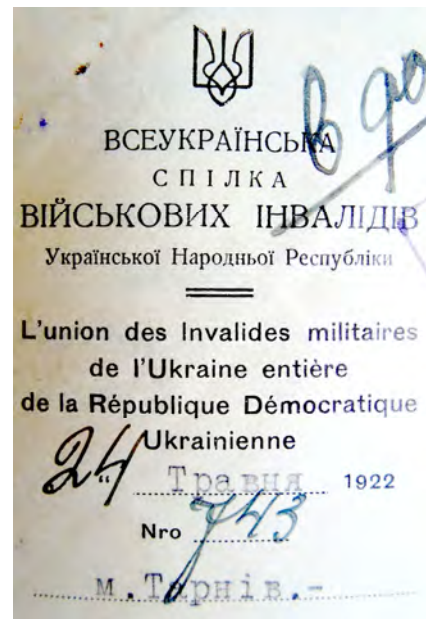
У пошуках додаткових джерел свого фінансування Спілка провадила інтенсивне листування з аналогічними організаціями цілої низки європейських країн. Разом з тим, важливою складовою її діяльності було привернення уваги європейського співтовариства, і зокрема організацій військових інвалідів різних країн, до боротьби веденої українським народом проти більшовиків. З цією метою Спілка підготувала спеціальний меморіал, з яким звернулася до Ліги націй (24 грудня 1921 р. його було передано за призначенням через посла УНР у Франції О. Шульгіна), надіславши також його копії до спілок військових інвалідів європейських країн (Італії, Польщі, Фінляндії, Австрії, Швейцарії, Естонії й ін.).

У ньому інваліди УНР звертались з проханням підтримати українські «домагання про звільнення нашої Батьківщини – України з під московської окупаційної більшовицької армії, яка у сучасний мент (момент – І.С.) провадить терористичну акцію – розстрілами Українського Народу, винищенням Української інтелігенції, паленням сел і пролиттям крові неповинних людей» [8], а також визнати суверенність УНР. Крім того Спілка розіслала свої звернення до аналогічних організацій європейських країн, сподіваючись привернути їх увагу до ситуації в Україні.

7 квітня 1922 р. Всеукраїнська спілка звернулася і до «всіх українських організацій перебуваючих по за межами України у всіх державах світу» із закликом прийти на допомогу близько інвалідам і пораненим воякам Армії УНР, які впродовж чотирьох років боролись з більшовизмом за суверенність УНР шляхом надіслання листів і депеш до Ліги Націй (на адресу О. Шульгіна) з висловами на підтримку визнання суверенності УНР і вимогою звільнення України від більшовицькою присутності. У листі до організацій також містилось прохання поінформувати про цю ініціативу всі українські інституції та гуртки, закликавши їх до підтримки цієї акції [9].

У більшості випадків Спілка отримала відповіді, в яких висловлювалось співчуття українському народові та запевнення солідарності у його справедливій боротьбі. Водночас частина організацій інвалідів наголошували у своїх

листах на своїй аполітичності, що унеможливило підтримку ними будь-яких політичних гасел, у т.ч. і вимог звільнення України від більшовицького панування. У цьому відношенні є показова відповідь Італійської спілки військових інвалідів, яка у своєму листі від 12 травня 1922 р. повідомляла, що її члени «не уявляли собі тих всіх жорстокостей терору, під яким страждає» Україна, а разом з тим – не розуміли потреби підтримки «змагання до визволення України» з огляду на те, що їх спілка «не займалась питаннями національної та інтернаціональної політики», а відтак не могла впливати на Лігу націй [10].

Іл. 2. Кутовий штамп бланку Всеукраїнської спілки військових інвалідів УНР, Тарнів (Польща), 1922 р. (Центральний державний архів вищих органів влади та правління України, ф.1075, оп.2, спр.822)

Інші національні спілки військових інвалідів краще розуміли всю потенційну небезпеку радянської Росії та були готові вдаватись до різних інтерпеляцій задля привернення уваги до українського питання. Тому отримавши відповідь від австрійської спілки інвалідів (19 січня 1922 р.), Всеукраїнська спілка 13 березня 1922 р. адресувала їй ще один лист, в якому просила колег захищати інтереси і права українців «на вільне незалежне державне існування і чинно виступити перед цілим світом про звільнення нашої Батьківщини з під московської окупації» [11].

6 травня 1922 р. Спілка надіслала копію меморіалу до Ліги націй і своє звернення своїм польським колегам у супровідному листі до яких зазначалось, що українці не можуть обійти мовчанкою «факту окупації України московськими більшовиками, які кривавою рукою

своїх чрезвычайок здушують всякий національний рух Українського народу, що стремиться визволитись з більшовицьких кайдан більшовицької неволі, гноблячи і розстрілюючи неповинну людність України». Далі Всеукраїнська спілка апелювала до нещодавніх подій спільної боротьби Польщі та УНР з більшовизмом, висловивши свою готовність «затіснити по повороті на Батьківшину на користь обох народів [...] братерські вузли, які злучили нас на полі бою» [12].

15 травня 1922 р. Голова Спілки Й. Червінський знову звернувся з листом до організації військових інвалідів у Польщі, інформуючи останніх про значне число «хворих та ранених, що потребують лікування й ліпшої поживи, калік, що необхідно потребують протезів, вдів і сиріт по впавших в боях 1920 р. козаках Армії У.Н.Р., що позбавлені всякої допомоги». Зі свого боку Спілка намагалась допомогти всім своїм членам, але через надзвичайну обмеженість своїх фондів, зібраних шляхом «добровільних датків Української еміграції», її можливості у цьому були дуже обмежені.

Сподіваючись у 1921 р. на скоре повернення додому, Спілка не просила про допомогу у польського уряду, але з огляду на зміну міжнародної ситуації у 1922 р. та пролонгацію терміну перебування українського вояцтва у таборах інтернованих у Польщі – піднесла клопотання «про уділення позички в сумі [...] 5 мільйонів пол[ьських] мар[ок] на рахунок Держави», яка би призначалась на поліпшення становища інвалідів та інших нагально потребуючих допомоги категорій вояків і цивільних осіб з числа громадян УНР. У разі неможливості виділення цих коштів правління Спілки просило дозволити провести одноденну збірку на користь військових інвалідів Армії УНР на теренах усїєї Польщі [13].

Як вже зазначалось, ВСВІ провадила активну політичну акцію під гаслами УНР. Своім листом (від 15 травня 1922 р., ч. 707) до Союзу військових інвалідів Фінляндії вона запропонувала останньому взяти на себе «ініціативу у справі скликання у біжучому році конгресу представників інвалідських організацій тих держав, що складали перед війною бувшу Російську імперію. Це було зроблено в надії на те, що фінські інваліди усвідомлюють всю небезпеку продовження радянською Росією таких самих «імперіялістичних тенденцій, які мала бувша імперія, що Совітська Росія безперестанно посягає на [...] вільне політичне та економічне життя» балтійських держав, Польщі, Білорусії, УНР, Дона, Кубані, Північного Кавказу, Грузії, Вірменії й Азербайджану [14].

В умовах коли більшовицька Росія не зупи-

няється ані перед чим, загрожуючи «незалежному існуванню цих держав, накидаючи їм свою владу», на думку правління Всеукраїнської спілки, існувала нагальна потреба заявити «рішучий протест перед культурним світом» проти варварства російських більшовиків і піднести вимогу звільнення ними територій тих держав, що були ними окуповані. Але для більшості міжнародних організацій, діяльність яких була пов'язана з наданням гуманітарної допомоги інвалідам, ці заклики були принаймні незрозумілими.

У травні 1922 р., отримавши відповідь від Міжнародного бюро праці Ліги націй (у ньому йшлося про неготовність цієї організації підтримати політичні гасла інвалідів УНР щодо визволення України від більшовиків) [15], Всеукраїнська спілка звернулась листовно (19 червня ц.р.) з проханням «прийти з допомогою» українським інвалідам, «відпустивши гроші та одяг Міжнародному Червоному Хресту в Варшаві на придбання протезів та поліпшення стану здоров'я» [16].

Зусилля ВСВІ були відзначені й Головою Директорії та Головним Отаманом Військ УНР С. Петлюрою, який у своєму листі (ч. 228 від 4 червня 1922 р.) до військового міністра генерала М. Юнакова зазначив, що її керівництво робить все належне, аби забезпечити загальні інтереси інвалідів Армії УНР. На його думку дуже важливим було те, що Спілка вживала всіх можливих заходів «в справі зав'язання зносин з чужоземними созвучними собі організаціями, ширячи серед них відомості про ту боротьбу за Українську державність, під час якої так багато і з шкодою для власного життя прислужились наші інваліди». С. Петлюра відзначав, що вже отримав від послів УНР «підтвердження корисної праці Спілки інвалідів для добра нашої державности». Він доручив військовому міністру УНР М. Юнакову забезпечити у подальшому «найтісніший зв'язок з відповідними установами Військового Міністерства, яким доручена справа заопікування нашими інвалідами» з метою досягнення «найбільшої продуктивності» роботи Спілки [17].

Цей лист став справжнім дороговказом для членів правління Спілки, які з неослабною енергією намагались віднайти будь-які можливості для надання допомоги тим інвалідам Армії УНР, хто її найбільше потребував. 27 червня 1922 р. Центральне правління спілки звернулось до Комітету допомоги голодуючим В[еликої] України (секція опіки над емігрантами) з листом, в якому містилось прохання «про активну та негайну широку матеріальну поміч» інвалідам Армії УНР. Також у листі були наведена інформація про дійсний стан україн-

ських інвалідів у Польщі, Румунії й інших держав, де перебувало близько п'яти тисяч інвалідів і ще 10 тис. поранених вояків Армії УНР, вдів і сиріт у таборах інтернованих. Через свої фізичні вади багато хто з них не мав можливості заробити хоча б мінімальні кошти для власного прохарчування.

Значна частина з них потребувала «поліпшення стану свого здоров'я, себто лікування, долікування, операцій, відживлення», тільки після чого змогли би приступити до роботи. До того ж більшість з них перебувала у «несприятливих умовах таборового життя, що дуже впливає на їх здоров'я і психіку». Без належної їх лікарської та матеріальної опіки вони не зможуть довго витримувати перебування у таборі, відтак нагальним завданням є «зберегти [їх] від передчасної загибелі, вирятувати кого від смерті, кого від безнадійного каліцтва». На цей час потребували невідкладної допомоги (спеціального лікування, одягу, білизни, харчів) близько 2500 осіб, у т.ч. 50 осіб мали бути забезпечені протезами [18].

Зусилля Спілки були відзначені й прем'єр-міністром Уряду УНР А. Лівичьким, який 29 серпня 1922 р. у своєму листі ч. 454 «вважав за свій прийнятний обов'язок принести [...] найщирішу подяку за високо-патріотичну енергійну працю Центрального Правління на користь наших лицарів-мучеників за святу справу визволення батьківщини». Спілка надала суттєву допомогу Уряду УНР, коли останній «за браком коштів не міг достойно заосмотрити найліпших борців за долю України». Крім того, діяльність спілки, на думку прем'єр-міністра, мала важливе політичне значення, «інформуючи співзвучні організації про боротьбу українського народу за незалежність і пропагуючи ідею Української державности далеко поза межами батьківщини». З огляду на це все А. Лівичький пропонував Центральному правлінню Спілки звертатись до Уряду УНР, який вважати «за свій обов'язок допомагати» останній «всіма можливими засобами» [19].

Але державних коштів хронічно бракувало, тому запевнення прем'єр-міністра у готовності уряду допомагати всім, чим можливо інвалідам Армії УНР, не завжди могли бути підкріплені відповідними грошовими засобами. З огляду на це ВУСВІ вживав наполегливих зусиль насамперед для працевлаштування інвалідів перед польськими урядовими чинниками. Вони виявились результативними, на підтвердження чого свідчить лист (№ 1161/а від 17 жовтня 1922 р.) голови Центрального правління Спілки Червінського до С. Петлюри, в якому йдеться про отримання згоди польської

влади на переміщення 20 інвалідів Армії УНР («що потребують по стану здоров'я більш вигідних умов життя») до Петрокова. Цим інвалідам надаватиметься харчовий пайок у попередньому обсязі і вони працюватимуть у державних майстернях. Решту інвалідів правління планувало задіяти у шевській, кравецькій і господарській майстернях, що мали бути засновані у таборах заходами Спілки. За згодою центрального представництва УМКА у Польщі до майстерень, в яких надалі мали працювати інваліди, передавався різний реманент і приладдя, що звичайно ж полегшувало процес їх створення [20].

З цього листа також випливає, що польський сейм ухвалив рішення про забезпечення інвалідів УНР нарівні з польськими, після чого міністерство опіки РПП погодилось надати кількома квотами фінансову допомогу (3 млн. м.п.) для інвалідів Армії УНР, що мало бути здійснено через Український Центральний Комітет (громадська організація, яка репрезентувала інтереси всіх українців-емігрантів у Польщі). Було й досягнуто згоди міністерства опіки та військового міністерства Польщі на приміщення інвалідів до шпиталів для здійснення необхідних операцій і спеціального лікування (двоє старшин і 5 козаків вже були спрямовані до одного з варшавських шпиталів). Нарешті, було ухвалене рішення про проведення 6 грудня 1922 р. у всіх храмах Польщі грошової збірки на користь українських інвалідів [21].

Разом з тим ВУСВІ послідовно обстоювала ідеали УНР, прагнучи у такий спосіб до консолідації української політичної еміграції у Польщі й Європі. З цією метою 18 січня 1923 р. Спілка оприлюднила своє звернення – «Слово українських інвалідів до братів українців» («З нагоди п'ятилітніх роковин проголошення Самостійности Української Народної Республіки»), знову і знову закликаючи земляків на чужині стати вище партійних уподобань та об'єднатись навколо Державного Центру УНР в екзилі, який, на думку правління Спілки, зберігав тяглість національно-державницьких традицій українського народу [22].

Отже, Всеукраїнська спілка військових інвалідів УНР відіграла значну роль у справі захисту прав цієї категорії інтернованих вояків-українців, представляючи їх інтереси перед польським урядом. Заходами Спілки влаштувалися шведські та кравецькі майстерні, де працювала ця категорія вояків Армії УНР, їм надавалася регулярна матеріальна допомога. Вона провадила й жваве листування з аналогічними організаціями поза межами Польщі, інформуючи їх про становище українців-

інвалідів у таборах. ВУСВІ рішуче обстоювала свій політичний напрям – ідею відновлення державної незалежності України, в зв'язку з чим поширювала власні звернення, намагаючись привернути увагу європейського співтовариства до подій в Україні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Срібняк І. Обеззброєна, але нескорена: Інтернована Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921-1924 рр.). – Київ-Філядельфія, 1997. – С. 74, 122-124.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф.1075, оп.2, спр.824, арк.83.
3. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.822, арк.229, 230, 233.
4. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.822, арк.232.
5. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.824, арк.84.

6. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.512, арк.413.
7. Ця цифра фігурує в одному з листів ВСВІ за підписом голови її центрального правління Й. Червінського (див.: ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.822, арк.233).
8. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.822, арк.228.
9. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.822, арк.233.
10. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.822, арк.223.
11. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.822, арк.229.
12. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.822, арк.227.
13. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.822, арк.224.
14. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.822, арк.226.
15. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.822, арк.235.
16. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.822, арк.241зв.
17. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.822, арк.221.
18. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.824, арк.83-83зв.
19. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.822, арк.236.
20. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.824, арк.178-178зв.
21. ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.824, арк.178-178зв.
22. Повністю текст звернення ВУСВІ див.: Срібняк І. Вказ. праця. – С. 122-124.

Срібняк Ігор «...На користь наших лицарів-мучеників за святу справу визволення батьківщини» (діяльність Всеукраїнської спілки військових інвалідів УНР у Польщі, 1922 р.)

У статті проаналізовано діяльність Всеукраїнської спілки військових інвалідів УНР, яка відіграла значну роль у справі захисту прав цієї категорії інтернованих вояків-українців, представляючи їх інтереси перед польським урядом. Її заходами у таборах влаштувалися шведські та кравецькі майстерні, де працювали інваліди, їм надавалася матеріальна допомога шляхом проведення благодійних збірок і театральних вистав, а також грошових допомог від соціальних служб Польської держави. Крім того, Спілка провадила жваве листування з аналогічними організаціями деяких європейських країн, інформуючи їх про становище українців-інвалідів у таборах. Всеукраїнська спілка військових інвалідів рішуче обстоювала свій політичне кредо – ідею відновлення державної незалежності України, у зв'язку з чим розповсюджувала власні звернення, намагаючись привернути увагу європейського співтовариства до подій в Україні. Така діяльність Спілки знайшла схвалення та всіляку підтримку з боку Державного центру УНР в екзилі та військового командування інтернованих Військ УНР.

Ключові слова: інваліди, Армія УНР, звернення, спілка, допомога, Польща

Срібняк Ігорь «...Для пользы наших рыцарей-мучеников за святое дело освобождения родины» (деятельность Всеукраинского союза военных инвалидов Армии УНР в Польше, 1922 г.)

В статье проанализирована деятельность Всеукраинского союза военных инвалидов УНР, которая сыграла значительную роль в деле защиты прав этой категории интернированных военнослужащих, представляя их интересы перед польским правительством. Ее усилиями в лагерях были основаны сапожные и портняжные мастерские, где работали инвалиды, им предоставлялась материальная помощь со стороны социальных служб Польского государства. Кроме того, Союз вел интенсивную переписку с аналогичными организациями некоторых европейских стран, информируя их о положении украинцев-инвалидов в лагерях. Всеукраинский союз военных инвалидов решительно отстаивал свое политическое кредо – идею восстановления государственной независимости Украины, в связи с чем распространял собственные обращения, стремясь привлечь внимание европейского сообщества к событиям в Украине. Такая деятельность Союза получила одобрение и всяческую поддержку со стороны Державного центра УНР в эмиграции и военного командования интернированных Войск УНР.

Ключевые слова: инвалиды, Армия УНР, обращение, союз, помощь, Польша

Sribnyak Ihor «...In favour of our Knights of martyrs for the holy cause Liberation of the country» (activities of All-Ukrainian Union Military Invalids UNR in Poland, 1922)

The article analyzes the activities of the Ukrainian Union military disabled UNR (hereinafter – Society), which played a significant role in protecting the rights of this category of interned soldiers-Ukrainian, representing their interests in front of the Polish government. Central Board of the Union were Tarn and its local branches operating in the camps and several Polish cities. The Union also has its representatives in various European countries, which are selected from among Ukrainian emigrant.

The activities of the Union held in camps Swedish and tailoring workshops where disabled people work at the same time – they provided financial assistance through charitable collections and theatre performances, as well as cash benefits from social services of the Polish state. Finding additional sources of its activities to guide the Union of intense correspondence with similar organizations in a number of European countries, informing them about the situation of disabled Ukrainian camps.

However, an important part of its activity was attracting the attention of the European community to fight that lasted against the Bolshevik regime in Ukraine. To this end, the Union distributed its own appeal, trying to attract the attention of the European community to the events in Ukraine. In particular, the Union appealed to similar organizations in Italy, Austria, Poland et al., who expressed her his moral support. Ukrainian Union military disabled strongly advocated its political direction – the idea of the restoration of state independence of Ukraine. This activity Association has found approval and full support from the State Centre of the UNR in exile.

Keywords: disabled, UNR Army, appeals, union assistance, Poland

Рецензенти:

Димчик Рафал, доктор історії, ад'юнкт

Тробські Мацей, доктор габілітований, професор

Іл. 3. Група інвалідів Армії УНР, інтернованих у таборі Каліш, Польща, 1921 р.
(оригінал зберігається в: Архів ОУН при Українській інформаційній службі (УІС)
в Лондоні, ф.30, оп.3, од.зб.17, од.обл.1)